

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://www.dsshop.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://bibliotek.dis-danmark.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FEMTE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

DR. PHIL., SOGNEPRÆST.

TREDIE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDLER G. E. C. GAD.

H. H. THIELES BOGTRYKKERI.

1905—1907.

Anders Sunesen.

Foredrag ved det kirkehistoriske Selskabs Møde
i Lund 21. Sept. 1906.

Af **Valdemar Ammundsen.**

Kilderne er en Række Dokumenter, de fleste trykte i *Scriptores Rerum Danicarum* (se Registret IX 25) og *Liljegren: Diplomatarium Suecanum I*, jvfr. ogsaa *Regesta diplomatica historiae Danicae*. Desuden Notitser hos Saxo, Arnold fra Lübeck og i Henrik Lettes *Chronicon Lyvoniae*. Endelig *Hexaëmeron*, hvoraf Prof. M. C. Gertz med stor Omhu har besørget en Udgave 1892 med en fortræffelig Indledning og en højst fornøden kort Kommentar. Jvfr. herom H. Olriks Anmeldelse i *Nordisk Tidsskrift for Filologi*. 3. Række. I. 1892—93. S. 135 ff. Af Litteraturen maa — foruden Gertz's Bemærkninger i Udgaven og hans Foredrag paa 4. nordiske Filologmøde 1892 — nævnes følgende: P. E. Müller: *Vita Andreae Sunonis* (Program ved Bispevielse 1830), en paalidelig, men tør Sammenstilling af Kildestederne. Fr. Hammerich: *En Skolastiker og en Bibeltheolog fra Norden 1865*, et farverigt Skrift med mange interessante Kombinationer, men altfor fantasifuldt og særlig med Hensyn til *Hexaëmeron* beheftet med ikke faa Fejl. Endvidere L. Helveg: *Den danske Kirkes Historie til Reformationen I og II. 1862 ff.* N. N. Hammar: *Kyrkan i Skåne under Katholicismen* (*Lunds Universitets Årsskrift. Tom. IV.*). J. Steenstrup i *Danmarks Riges Historie I*. H. Olrik: *Konge og Præstestand i den danske Middelalder II. 1895*. Samme i *Biografisk Lexikon XVI. 585 ff.* P. Hansen: *Illustreret Dansk Litteraturhistorie. I.². 1902. S. 30 ff.* — Skønt Foredraget her gives lidt udvidet, maa jeg naturligvis nøjes med de største Linjer.

Ved dette Møde mellem Svenske og Danske vil jeg bede Dem i Tanken følge mig tilbage til en Tid, da denne herlige Domkirke var den første i Norden, og til en Mand, hvis høje Skikkelse ofte færdedes her for Alteret, som herfra udstrakte sin Krumstav over Danmark og Sverige, ja til Lande hinsides Østersøen, og som tilsidst blev stedet til Hvile i denne Kirke. Jeg vil bede Dem gaa 700 Aar

tilbage i Tiden og prøve at tegne for Dem nogle Træk af Ærkebiskop Anders Sunesens Liv og Personlighed.

I Foraaret 1201 gik et Sorgens Budskab ud over Danmark: Ærkebiskop Absalon var død i Sorø. Han havde ingenlunde altid haft Folkestemningen med sig, og særlig herovre var det gaaet varmt til mellem ham og hans Skaaninger; baade Interdikt og braadne Pander havde Kampen bragt med sig. Men han betød saa meget for Danmark som ingen anden Enkeltmand. Kun en sjælden Personlighed som han kunde paa den Maade være Centrum for hele Folkets Liv. Staar han i sine yngre Aar først og fremmest som Helten i Venderkampene, saa viser hans Alderdom især Billedet af den aandelige Kulturs Beskytter og den nidkære Kirkens Primas, der paa sin ærkebiskoppe-lige Stol vilde sidde under et Krucifix, for at de, der kom til ham, mere skulde ære den korsfæstede end ham selv¹).

Til Absalons Efterfølger valgtes Anders Sunesen²). Hans Fader, Hr. Sune Ebbesen til Knardrup i Nordsjælland, var af Skjalm Hvides berømte Æt, en Fætter til Absalon. Fra Dreng har Anders sikkert set op til Absalon, der særlig varmt tog sig af hans Broder Peder, hvem han valgte til sin Efterfølger paa Roskilde Bispestol.

Tidlig er Anders vistnok kommen i Forbindelse med den Aandsmagt, som skulde præge hele hans Liv, den middelalderlige Fromhed og dens latinske Theologi, især som den formedes i Frankrig i det tolvte Aarhundrede. Frankrig havde en ubestridt Førerstilling i det aandelige Liv, skabt fremfor alt af Bernhard af Clairvaux, den ridderlige Korstogsprædikant, den strenge Cisterciensermunk, som stræbte at fordybe sig i den korsfæstede Frelasers Saar, og som i Højsangens Toner prædikede om Foreningen med ham. Især gennem hans Venskab med Ærkebiskop Eskil blev de franske Klosterbevægelser af største Betydning for

¹) Arnold Chronica Slavorum V. 18. Pertz's Skoleudgave S. 173. P. Kierkegaards Oversættelse S. 221 f.

²) Pavens Stadfæstelse Reg. Scr. II. I. Nr. 113 og 114.

Danmark. De berømte Højskoler i Paris trak mange unge Danske til sig. Krønikeskriveren Arnold fra Lübeck vidner¹⁾, at de danske studerende opnaaede betydelig Færdighed baade i humane Videnskaber og i Theologi, baade i gejstlig og verdslig Retsvidenskab, og med deres medfødte Tungefærdighed klarede godt for sig i de dialektiske Disputatser.

Blandt dem, der studerede i Paris, var Absalon og han indkaldte senere sin Ungdomsven fra St. Geneviève Vilhelm som Abbed først paa Eskilsø i Roskildefjord, senere i Æbelholt i Nordsjælland. Med denne ildfulde, noget pathetiske Repræsentant for fransk Klosterfromhed er Anders sikkert tidlig kommen i Berøring, omend vi ikke ved, om han ligefrem har været hans Discipel.

Dernæst drog Anders til Paris. Hans Broder Peder havde allerede opholdt sig der i nogen Tid, men maatte vende hjem af Helbredshensyn. Anders studerede med stor Iver, og disse Aar satte Stemplet paa Manden. Efter Saxos Vidnesbyrd²⁾ studerede han ogsaa i Italien og England, og derefter optraadte han som Lærer i Paris.

Han kom hjem til Danmark som en af dets mest belæste Sønner, tillige almindelig agtet for sit Liv og sin Karakter. Han blev Domprovst i Roskilde og Knud VI's Kansler. Som saadan drog han igen paa Langfart i et sørgeligt og svært Ærinde. Knud VI's Søster Ingeborg var 1193 bleven gift med Kong Filip August af Frankrig, men strax efter Brylluppet havde Kongen forskudt hende og ladet en Forsamling af sine Bisper og Stormænd erklære Ægteskabet for ugyldigt. Ingeborg appellerede til Paven, og Knud sendte Abbed Vilhelm og Anders Sunesen til Rom for at støtte hendes Klage. Det var i Aaret 1195, at Anders saaledes kom til den evige Stad. Pave Coelestin III var en svag, gammel Mand, og det tog Tid, før der kom noget afgørende Resultat. Paven sendte et Par Kardinaler til

¹⁾ III. 5. Pertz S. 77, Kierkegaard S. 92 f.

²⁾ Forordet. P. E. Müllers Udgave S. 3 f., Winkel Horns Oversættelse S. X.

Frankrig for at formane Kongen, men det førte ingen Ting til. Endelig naaede de danske Afsendinge deres Maal: Paven kasserede Skilsmisdommen. Men selv i Rom følte de to danske sig omgivne af Farer, og hemmeligt drog de fra Ostia til Pisa, derefter gennem Norditalien til Frankrig. Men i Dijon blev de arresterede af Hertugen af Burgund, og deres Papirer konfiskerede. Den mægtige Cistercienserorden tog sig af dem; paa Forbøn af Abbedderne i Citeaux og Clairvaux blev de snart løsladte¹). Dog udrettede de intet overfor Kongen, da de senere kom til Paris.

Fra Hjemkomsten 1196 har Anders rimeligvis tilbragt nogle Aar med Studier og Embedsforretninger. I denne Tid har han vel skrevet eller i alt Fald paabegyndt sit Hovedværk Hexaëmeron.

Saa kaldtes Anders 1201 til den højeste gejstlige Værdighed i Norden. Han blev ikke lidt forskellig fra sin Forgænger. Men Tiden var ogsaa bleven en anden. Under Venderkampene havde der været den højeste Fare baade for Danmarks Velfærd og for hele den kristelige Kultur i Landet. Absalon, skabt til Fører ogsaa i Krig, maatte sætte alle Forsigtighedshensyn til Side og gribe Stridsøxen. Men allerede Absalon selv kunde i sine senere Aar hellige sig mere til kirkelig Gerning. Og nu fik han en Eftermand, som trods sine tre Alen²) ikke havde Krigernatur i sig. Hans Lyst var den gejstliges strenge Askese og System med Bogen. Var det end en Tanke, som andre havde givet ham, saa var det dog sikkert Anders's Ejendom, naar han allegorisk tydede Fiskene i Skabelsesberetningen om de aktive, Fuglene om de kontemplative Naturer: de aktive slider med de lavere Ting, de kontemplative flyver opad og dvæle ved Himmeriges Glæder (Hexaëmeron v.

¹) Se Anders's Brev til Kardinalen af Ostia SRD. VI 52 f., Absalon ib. 59 f. og til Kardinal Melior ib. 69.

²) Se Lindfors og Reuterdahls Beretning om Aabningen af Graven 1833 i Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens Handlingar. XVI. 1841. S. 87 ff., især S. 102.

1899 ff.). Og Aaret efter afløstes den stiltfærdige Knud VI af sin Broder Valdemar II, der ikke med Urette fik Tilnavnet Sejr, og som med sin kraftige og dristige Natur heller ikke behøvede nogen Absalon ved sin Side. Af sig selv løstes Foreningen af Politik og Kirkestyrelse i den Form, som Absalon havde repræsenteret. Men af de senere Kampe mellem Kirke og Konge var der endnu intet at øjne.

I rent kirkelig Henseende havde Anders en Stilling, som fuldt ud kunde maale sig med Absalons. Som Ærkebiskop i Lund var han Primas ikke blot for den danske Kirke, men ogsaa for den svenske; da Ærkestolen i Upsala var bleven oprettet, skulde Sverige dog ikke derved gøres helt uafhængig af Lunde Stol. Anders Sunesen fik saaledes ogsaa adskilligt at gøre med svenske Forhold¹⁾, især efter at han 1212 var udnævnt til Pavens Legat²⁾. Ogsaa i Estland fik han pavelig Fuldmagt til at indsætte Biskopper³⁾.

Det var ingen ringere end Innocentius III, Anders saaledes blev sat til at repræsentere i Norden. Forholdet mellem dem var i Reglen godt. Kun paadrog Anders sig en alvorlig Irettesættelse, da han søgte at undgaa at rejse til Rom til det store Laterankoncilium 1215⁴⁾.

Anders blev i sit Embede til 1223. Han havde da allerede i nogen Tid søgt Fritagelse derfor paa Grund af en uhelbredelig Sygdom; senere Beretninger kalder den Spedalskhed. Pave Honorius III søgte at holde ham i Embedet saa længe som muligt; men da det ikke lykkedes længere, fik Anders Lov at trække sig tilbage i Fred⁵⁾. Paa Ivøen levede han sine sidste Aar, sikkert fuldt optaget af at berede sig til det evige Liv⁶⁾. St. Hansdag

¹⁾ Se herom Hammar S. 22 f.

²⁾ Liljegren I. 165—66 (Regesta Dan. I. Nr. 597), jvfr. tidligere Reg. I. Nr. 537 fra 1204 og Reg. I. Nr. 551 fra 1206.

³⁾ Reg. I. Nr. 549 og 606.

⁴⁾ Indbydelsen Reg. I. Nr. 601, Irettesættelsen Reg. I. Nr. 607.

⁵⁾ Pavebrevene Reg. I. Nr. 678, 693, 694, 695.

⁶⁾ Om Ivøen se Vitterhets Acad.s Handlinger XVI. S. 80 f.

1228 døde han og blev begravet i denne sin Kathedralkirke¹).

Anders Sunesens Bispetid falder sammen med Valdemar Sejrs Glansperiode. 1202, Aaret efter at han selv var bleven Ærkebiskop, kronede han Kongen, og kort før hans Embedsnedlæggelse indtraf den Ulykkesnat, da Grev Henrik af Schwerin tog Kong Valdemar til Fange paa Lyø. Men i Valdemarstidens lyseste Dage havde Anders fyldt en Plads, saa han fortjener at mindes. Hin Tid var stor ikke blot ved en mægtig national Kraftudfoldelse, men ogsaa ved baade den materielle og den aandelige Kulturs Blomstring. Det aandelige Livs Rigdom beroede paa et Møde mellem den nordiske Aand og de stærke Strømninger ude fra den store Verden. Anders var ikke af de store, oprindelige Personligheder, ej heller en Mand, i hvem det folkelig-nationale groede op. Han staar mest som Repræsentanten for det fremmede, som dog var af det bedste Tiden ejede. Han har en hæderfuld Plads blandt Middelalderens Kirkemænd, og i ham ser vi de stærke europæiske Rørelser naa herop, omend han intet Forhold havde til det nyeste og friskeste, som da kom frem, den Strøm af personlig, levende Fromhed, som udgik fra den hellige Frans af Assisi.

Særlig tre Rørelser af europæisk Art finder vi repræsenterede i Norden af Anders: Korstogsbevægelsen, Kampen for den gejstlige Ret og den skolastiske Theologi.

Korstogsbevægelsen er et af Middelalderens ejendommeligste Fænomener. Oprindeligt er den udsprungen af religiøse Motiver, af Længsel efter de hellige Steder med Frelserens Spor og Harme over, at de skulde være i de vantros Hænder. Den religiøse Romantik smeltede sammen

¹) Dødsdagen i Lunde Domkapitels Gavebøger udg. af C. Weeke 1884 ff. S. 142 Om Gravens Aabning 1833 se Vitterhets Acad.s Handlingar XVI. Her ogsaa en Afbildning af Kranium, Bispehue m. m., jvfr. Danmarks Riges Historie I. 762. Billede af Graven med det nu nedrevne foranliggende Kapel hos Hammerich og Gertz samt P. Hansen I. 33.

med bar Æventyrylst og Higen efter Bedrifter, ogsaa ofte med Begær efter Guld og anden jordisk Vinding. Men dog var der over det hele en højere Indvielse. Bevægelsen gaar i stærke Bølgeslag henover Europa; der er langt flere Tilløb, og hvert enkelt Korstog er i Reglen mere sammensat, end vi tænker os efter den ikke videre heldige Inddeling i første, andet, tredje Korstog o. s. v. Og der er ikke altid skarpt Skel mellem Pilgrimsrejser og Korstog.

Ogsaa fra Norden deltog talrige Korsfarere i Togene til den hellige Grav; andet var heller ikke at vente af Vikingernes kristnede Efterkommere. I det tredje Korstog omkring 1190 deltog mange danske, ogsaa Medlemmer af Hvideslægten, og 1202 døde Anders Sunesens Broder Johan som Pilgrim ved den hellige Grav¹⁾.

Innocens III's Papat var rigt paa Korstogsbevægelser. Det fjerde Korstog 1204 synes ganske vist ikke at have haft nordiske Deltagere²⁾, men forvandlede ogsaa hurtigt til Kræmmerkorstoget mod Konstantinopel. Det er ved denne Tid, at Hellig Anders skal have foretaget sin Pilgrimsrejse til den hellige Stad, men da Legenden om ham og hans vidunderlige Ridt fra Jerusalem til Slagelse³⁾ er rent æventyrlig, ved vi ikke, hvilken Interesse Anders Sunesen har haft for sin Navne.

1213 udstedte Innocens III et mægtigt Opraab om Korstog; at forberede et saadant skulde ogsaa være en Hovedopgave for det store Koncilium, han indkaldte til at mødes i Lateranet 1215. Ogsaa Anders Sunesen fik en pavelig Ordre⁴⁾. Gennem dertil skikkede Mænd skulde han over hele Danmark lade prædike Korsets Ord og søge at faa de troende til at hævne Uretten mod den korsfæstede. Der skulde indsamles Penge til Korstoget under Ærke-

¹⁾ P. Riant: Skandinavernes Korstog. København 1868. S. 372 ff. 417.

²⁾ Riant S. 425 f.

³⁾ Riant S. 427 ff. H. Olrik: Danske Helgeners Levned i Oversættelse. 1893—94. S. 319 ff.

⁴⁾ Liljegren I. 175. Reg. I. Nr. 604, jvfr. ib. 601, 602.

bispens Tilsyn, og han selv skulde vise, at han bar Kristi Mærkesaar i sit Hjærte, og naar han drog rundt være fordringsløs i sin Optræden, med ikke mere end tyve i sit Følge.

Vi kan ikke tvivle om, at Anders har gjort sin Pligt. I de mindre Korstog, som foretoges nærmest efter 1215, var der da ogsaa adskillige Danske¹⁾.

Men desuden havde Danskerne et nærmere Maal. Var Korstogsbevægelsen end i første Række en Kamp for den hellige Grav, saa var den dog tillige en Kamp mod de vantro i al Almindelighed, en Sværmission. Derfor var der saa mange Kampe med Saracenerne udenfor Palæstina, og derfor kunde Nordboerne gøre Korstog mod de Hedninger, de havde nærmest ved sig, omend slige Tog ikke fra Begyndelsen regnedes for saa fortjenstfulde som Kampene for det hellige Land²⁾. Valdemar Sejrs Tog til Østersøprovinserne var dels politiske Erobringstog, men tillige faar de Korstogsindvielsen over sig, og en af dem, der virkede mest for denne Side, var Ærkebiskop Anders.

Forud for de danske havde en tysk Mission virket i Lifland, især under den utrættelige Biskop Albert, som grundlagde Riga. Ved hans Side stod den tyske Sværdorden. Men Tyskerne havde stadig Uroligheder dels fra Esterne, dels fra Russerne. Der var Plads for Indblanding fra dansk Side. Ogsaa fra den danske Ærkebiskops. Der var Mulighed for udvidet Myndighedsomraade. Ærkebispnen af Bremen var ivrig efter at faa Riga lagt ind under sin Stol, men Innocens vilde hverken bevilge dette eller tilstaa Albert en ny Ærkestol. Derimod havde han 13. Jan. 1206 bemyndiget Anders til at indsætte en Biskop i den By, som han maatte kunne vinde for Kristendommen³⁾.

1206 foretog Valdemar Sejr et Tog til Øsel. Anders mærkede en Mængde med Korstegnet til Syndernes Forladelse og fulgte selv med Toget. Øen blev erobret, men de

¹⁾ Riant S. 438 ff.

²⁾ Riant S. 424.

³⁾ Liljegren I. 152. Reg. I. Nr. 549.

danske kunde ikke holde sig. Om Vinteren rejste Anders da til Riga og holdt her under stort Bifald theologiske Forelæsninger over Davids Salmer¹⁾. Albert var fraværende; hans Broder Provst Engelbert modtog Anders med Ærbødighed, men vilde ikke vide af nogen Underkastelse under Lundestolen at sige.

1213 erklæredes Albert for uafhængig af enhver Ærkestol, og han fik ved sin Side en Biskop i Estland. Men samtidig bemyndigedes Anders til at oprette en Bispestol i Sackala i Estland²⁾. Adskillige Aar senere kom Albert i en saa vanskelig Stilling, at han maatte søge Hjælp hos Valdemar Sejr. Kongen foretog da sit store Estlandstog 1219. Ærkebiskop Anders var atter denne Gang med, og for Eftertiden stod hans Deltagelse i særlig Glans. Det samme skønne Sagn, som melder, at Dannebrogspanen nu faldt ned fra Himlen, fortæller tillige, at Ærkebispens som en anden Moses stod og bad med oprakte Hænder; naar Hænderne sank, veg de danske; men naar de andre Bisper og Præsterne støttede dem, gik de atter frem³⁾.

Da Estland var erobret, blev Anders derovre et Par Aar for at ordne Kirkeforholdene. Sagerne var yderst vanskelige og forviklede. Der var Had mellem de indfødte og Erobrerne, og stadig Rivalisering mellem danske og tyske; f. Ex. var der et højst uhyggeligt Kapløb om, hvem der hurtigst kunde naa ud til Landsbyerne og faa døbt saa mange som muligt. Der var Tvivl om, hvilke Løfter Albert havde givet Kong Valdemar for at faa hans Hjælp, og de Pavebuller, som skulde ordne Forholdet mellem Lund og Riga stred indbyrdes mod hverandre. Anders fik oprettet flere Bispestole i disse Egne. Og var hans Plantning end ikke i sikker Væxt, saa havde han dog gjort sit bedste og vundet Respekt fra alle Sider. En svensk Expedition til Estland 1220 stod i venligt Forhold til de danske. Men

¹⁾ Henrici Chronicon Lyvoniae I. 13. Pertz's Skoleudgave S. 38.

²⁾ Liljegren I. 177 f. Reg. I. Nr. 601.

³⁾ Peter Olsen, SRD. I. 182.

da Anders vendte hjem var han en af Sygdom mærket Mand¹).

Ved Siden at Anders's Virksomhed for Korstog maa vi stille hans Iver for den kanoniske Ret. Maaske havde han under sit Ungdomsophold i Italien studeret Retsvidenskab ved den berømte juridiske Højskole i Bologna sammen med den senere Pave Innocens III. Han havde i sit Bibliothek »Corpus canonum, librum honestum et multum utilem« og flere andre juridiske Bøger²). Disse Studier synes at have ligget for ham; selv forfattede han en omskrivende Gengivelse af Skaanske Lov³). Ogsaa i den Henseende er han typisk. En Side af Middelalderens Religiositet er netop juridisk: der er givet et fast Grundlag for Religionen, og derudfra kan den udformes som et System af Bud og Paragraffer. Anders er ikke i nogen Tvivl om, at Kirkens Lov er Guds Lov, Herskerinden, hvorfor den verdslige Lov maa bøje sig som en Terne (Hexaëmeron v. 2982 ff.). Men han gaar frem med Sagtmodighed, og det gode Forhold til Staten forstyrres endnu paa hans Tid ikke af nogen Kirkekamp. Han søgte ved disciplinære Forholdsregler sammen med de andre Bisper at indføre kirkelig Tugt. Den haarde Strid, der havde været ført om Bispe-tienden, endte nu paa fredelig Vis, i alt Fald i nogle Stifter⁴).

En haardere Strid gjaldt Præsteægteskabet. Som hele den officielle Kirke i Middelalderen fandt Anders i Legemligheden noget lavt, og mente, at der i det, som hørte Kønslivet til, altid indblandede sig noget urent; vi ser det baade i Hexaëmeron (se f. Ex. v. 5186 ff.) og i et Par Hymner af ham til Ære for den jomfruelige Guds Moder. Han roses selv for sit strengt afholdende Liv⁵), og han

¹) Om Forholdene i Estland se Hammerich S. 96 f.

²) Lunde Domkaptels Gavebøger S. 145.

³) P. G. Thorsen: Skånske Lov og Eskils skånske Kirkelov tilligemed Andreae Sunonis lex Scaniae provincialis o. s. v. 1853.

⁴) Da det udviklede Tiendespørgsmaal kun er af ringere Betydning for Anders Sunesens Tid, gaar jeg ikke nærmere ind herpaa.

⁵) Arnold V. 18, Pertz S. 174, Kierkegaard S. 222.

vilde bøje det danske Præsteskab til Lydighed under Cølibatsloven. Denne var i og for sig en gammel Bestemmelse i den vesterlandske Kirke, men var ikke bleven overholdt. Den store Reformbevægelse, der kulminerede i Gregor VII, havde Kamp mod Præsteægteskabet som et Hovedpunkt paa sit Program. Men da var Norden saa langt bagefter den almenkirkelige Udvikling, at der her slet ikke kunde være Tale om at gennemføre dette Krav. I tolvte Aarhundrede havde der af og til været aaben Kamp om Spørgsmaalet, saaledes mellem Skaaningerne og Absalon. I Anders's Tid var det særlig i Ribe Stift, at Striden stod. En pavelig Legat Gregorius de Crescentia kom hertil og holdt en Synode i Slesvig 1222, hvor han baade indskærpede Forbuddet mod Præsteægteskab, saa Præstebørn skulde betragtes som uægte fødte, og krævede, at alle Ægteskabs-sager skulde henhøre under Bispens Dom¹). Dog var Præsteægteskabet hermed ingenlunde udryddet. Det var et saa vanskeligt Punkt, fordi naturlige Krav her stødte haardt sammen med Middelalderens sædelige Ideal, det asketiske. For at forstaa Anders og andre Forkæmpere paa Cølibatet, maa vi dog ikke dømme ud fra moderne Tankegang, men sætte os tilbage paa Middelaldrens Grund. Udfra det asketiske Ideal og den høje Vurdering af Præstedømmet maatte netop de bedste kræve Præstecølibat. Et principielt Brud hermed var først muligt udfra det forandrede Syn paa det naturlige Liv, som Reformationen indvarslede i Kirken.

Ved det sidste Punkt er vi allerede naaet over til det tredje, som er karakteristisk for Anders. Han er den betydeligste Repræsentant i Norden for middelalderlig Theologi²). Han var en from Mand. Utvivlsomt er det personlig Sandhed, naar han aabner sit Hovedværk med de Ord, at intet er lykkeligere end det evige Liv, intet ulykkeligere end den evige Død, og derfor bør vort korte Liv her helt

¹) Se herom Helveg I. S. 511 ff.

²) Om Anders's Theologi Hammerich S. 17 ff., 120 ff., derefter H. Hildebrand: Sveriges Medeltid III. S. 889 f.

stilles i Tjeneste for den evige Frelse. Der er over hans Fromhed noget tungt alvorligt, tillige noget stærk forstands-mæssigt.

Han var ivrig for at udbrede kristen Tro og Tugt; han roses som en indflydelsesrig Prædikant og Foredragsholder¹⁾. Det har sikkert ret stemmet med hans Interesser, da i Slutningen af hans Bispetid Dominikanerordenen, de theologiske Prædikebrødre kom her til Landet med Broder Salomon²⁾. Hans Fromhed bevægede sig helt i middelalderlige Former, f. Ex. med Hensyn til Helgendyrkelse. Han har skrevet et Par smukke latinske Digte til Ære for Jomfru Maria, hun der fødte uden Smerte, og i hvert Fald det ene af dem var kendt baade i Tyskland, Frankrig og England³⁾. Og han anordnede, at hendes Fester skulde fejres med særlig Højtidelighed. Bland de Ejendele, han testamenterede til Kannikerne i Lund, var ogsaa kostbare Relikviegemmer og Billeder af de hellige tre Konger med Guld-kroner paa⁴⁾. Han androg Paven om, at hans gamle Ven Abbed Vilhelm maatte blive kanoniseret, og han oplevede, at det skete⁵⁾. Men Anders vilde bortskære de grove Ud-væxter af Helgendyrkelsen; han forbød at sælge Helgenbilleder og falske Relikvier paa Skanør Marked⁶⁾.

Anders var nemlig Theolog, ja Nordens betydeligste Theolog i Middelalderen. Han ejede et Bibliothek, som synes at have talt henimod 40 Bind⁷⁾, og det var efter Datidsforhold i Norden en imponerende Skat. Desuden

¹⁾ Arnold V. 18.

²⁾ S. R. D. V. S. 500 ff. Om Anders's Gaver til andre Klostre se S. M. Gjellerup i Hist. Tidsskrift 4. Række. VI. S. 449 ff. (om Sorø Kloster).

³⁾ Sekvenserne er aftrykte hos Gertz S. 376 ff., indledende Bemærkninger om dem S. XXII.

⁴⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger S. 145.

⁵⁾ Olrik: Danske Helgeners Levned S. 169. Reg. I. 696.

⁶⁾ Magnus Matthias: *Episcoporum ecclesiae Lundensis series* Ed. Th. Bartholin. 1710. S. 63 f.

⁷⁾ Lunde Domkapitels Gavebøger l c. Desuden vel f. Ex. Saxo.

havde han læst en Del mere i Paris. Han kender noget til klassisk Litteratur, dog næppe meget; han betragtede saadanne Værker som farlige for Ungdommen (Hexaëmeron v. 32 ff.). Af Kirkefædrene har han vist kun læst lidt; de mange Citater hos ham f. Ex. af Augustin er for største Delen andenhaands.

Han skrev to dogmatiske Værker, et nu tabt om de syv Sakramenter og Hexaëmeron. Dette sidste er ikke blot, som man efter Titlen skulde tro, en Skildring af Skabelseshistorien, det er en hel Dogmatik (og Ethik) paa over 8000 latinske Hexametre. Den danske Filolog, som for en Del Aar siden udgav Værket, undres over, at Anders saa vel havde lært at tumle med Ordenes Betoning¹). Bogen er dog for Nutidslæsere en meget tung og trættende Læsning tilmed kun lidet original; Stykke for Stykke er den en Versificering af franske Theologers Værker, undertiden saa kortfattet, at vi kun kan forstaa Anders udfra hans Forbillede²).

Den theologiske Litteratur, Anders havde benyttet, var af tre Slags.

Den ene var Bibelfortolkning. Anders studerede ivrig Skriften; han gentager (Hexaëmeron v. 83 ff.) det fra Kirkefædrene kendte Ord, at her svømmer Elefanten, medens Lammet vader. Han havde i sit Bibliothek forholdsvis mange exegetiske Bøger, og særlig har han sluttet sig til en Fremstilling af den bibelske Historie af Peter Comestor, der levede i Paris, kort før Anders studerede der. Naturligvis er Anders's Fortolkningsmaade vildt allegorisk.

Den anden Art af theologisk Litteratur er den egentlige Skolastik, der udspandt de overleverede Trossætninger til et fint, spidsfindigt System, med en for vor Følelse forbausende Tillidsfuldhed, dels til Kirkens Dogmers absolute Sandhed, dels til Tænkningens Evne til at trænge ind i Tilværelsens og Guds Væsens inderste Mysterier. Anders

¹) Gertz S. XXI.

²) Om Anders's Kilder se den skarpsindige Bevisførelse hos Gertz S. VII ff.

sluttede sig her til Peter Lombarder, der levede i Paris c. 1150, og hvis *Sententiae* var Middelalderens mest benyttede dogmatiske Lærebog. Denne Bog var Anders helt uundværlig; man fandt den efter hans Død her i Kirken¹), og herfra stammer største Delen af *Hexaëmeron*. Noget har Anders ogsaa fra Lombarderens Discipel Peter af Poitiers, hvis Forelæsninger han havde hørt i Paris.

Men endelig var der en tredje Gruppe, som var yderst betænkelig ved denne dialektiske Behandling af Dogmerne, skønt Skolastiken i den Skikkelse, den havde hos Lombarderen, aldrig vilde afvige fra det kirkelig overleverede. Nogle nøjes med i Troens Navn at protestere mod den filosofiske Theologi. Saaledes Stefan, Abbed for St. Genevièves Kloster, senere Biskop i Tournai, der fandt et Arbejde for at føre Theologien videre formasteligt, »quodsi nondum suffecerint sanctorum opuscula patrum«²). Han havde været Lærer for Peder Sunesen, og Anders ejede en Bog af ham, men har næppe ladet sig videre paavirke af hans Protester. Noget mere fik han fra dem, der ikke forkastede Skolastiken, men søgte at uddybe den i mystisk Retning. Høvdingen her havde været Hugo fra St. Viktor, en meget betydelig Forfatter, der øvede stor Indflydelse paa den hellige Bernhard. Der er Sandsynlighed for, at Anders har kendt noget til Hugos Forfatterskab, og at han har hørt Forelæsninger hos en af denne Skoles Mænd, Peter Cantor i Paris³). Men trods Sporene af mystisk Paavirkning er Anders først og fremmest Lombarderens Discipel.

Saa staar da *Hexaëmeron* som det betydeligste Aftryk i Norden af den skolastiske Theologi. Anders og Saxo er Valdemarstidens vigtigste Forfattere. Denne Sammenstilling lægges end mere nær derved, at Saxo har dediceret Anders sit Værk. Højest forskellige er de. Saxo er trods sit pyn-

¹) *Lumbardum in ecclesia inventum*, Lunde Domkapitels Gavebøger I. c.

²) Citeret i F. Loofs: *Leitfaden zum Studium der Dogmengeschichte*. 3. Aufl. 1893, S. 278.

³) Gertz S. IX.

telige Latin i hele sit Syn langt mere national, mere menneskelig. Anders's Værk er abstrakt, uden synderlige Mærker af sin Forfatters Personlighed og Nationalitet. Men hvad vi savner, savnede man ikke den Gang. Anders's Ry for Lærdom og Fromhed var stort i Samtid og Eftertid. Hans gamle Ven Abbed Vilhelm kaldte ham »Minerva«¹⁾, Saxo priser i sin Fortale Hexaëmeron som »mirificum reverendorum dogmatum opus«, og i et Ærevers om ham hed det:

Tu non vacuum, sed plenum nectare, plenum
 Vas oleo, retinens balsama, mella, merum.
 Es coelum celsum, quia mystica, quae didicisti,
 Coelica verba doces, dogmata vera tenens²⁾.

Senere hed det sig, at han havde kunnet gøre Mirakler, f. Ex. forvandle Vand til Vin³⁾.

¹⁾ S. R. D. VI. 671.

²⁾ Aftrykt hos Gertz S. XXIII.

³⁾ Se Müller S. 28 f. efter M. Matthias S. 64.